

nyesebb szellemi élet az előfeltétele — hangoztatja Erdei. Makó, Hódmezővásárhely és Szentes esetében egyaránt kifejti, hogy a kívánatos városi öntudat és tenni vágyás egyik lényeges tényezőjeként mielőbb lehetőséget kell teremteni a városenkénti lapok kiadásához. Sok szeretettel ír a vásárhelyi művészet arculatáról és rangjáról, nemes indulattal védelmezve annak népi jellegét.

A négy megyebeli városról és Szegedről szóló, tanulmányyszerű részekben fontos mondanivalót hordoz a szerzőnek a városképről, a városszerkezetről leírt számos megfigyelése. Szenvedélyesen szót emel a régebbi főterek megőrzése, eredeti funkciójuk visszaadása mellett. A közösségi élet alapvetően fontos színtereit látja bennük, csakúgy, mint a tömegrendezvényekre alkalmas épületekben. Három-négy évtized szükséges ahhoz, hogy egy-egy város épületállománya kicserélődjön, az új városkép véglegesen kialakuljon. Nagy felelősséget jelent a lakótelepek elhelyezése, kísért az egyhangúság veszedelme, akár többszintes épületekről, akár a sátortetős családi házak légiójáról van szó. A községek arculatában kevesebb a modern elem, Erdei Ferenc azonban felhívja figyelmünket Szatymaz sajátos kertváros mivoltára, Fábiansebestyén korszerű faluképeire. Állandó kérdésként vizsgálja minden nagyobb településnél a tanyák jelenét és jövőjét, a sajátos helyi eltéréseket, amelyek a tanyák korszerűsödését hozták.

A Város és vidéke legszebb fejezeteit az 1970-es árvíz feszült napjainak, az önfeláldozó védekezés hőseinek szentelte Erdei Ferenc. Szeged, Makó és Csongrád esetében szól a veszedelem lefolyásáról, figyelemztetve az időnként feledésbe ment vízmelletlenség felemelő kettősségére.

Nehéz feladat Erdei Ferenc nagyon gazdag anyagú, új megállapításokkal teli, felölelt témájában messze terjedő könyvének akár csak a legfőbb gondolatait is kiemelni, különösen nehéz a szerző eredményeinek, véleményének torzítása, leegyszerűsítése nélkül. Ez a kötet — ha talán egyesek néhány részletével vitatkozni fognak is — méltó betetőzése Erdei Ferenc szociográfus pályafutásának, közéleti és tudományos — egymástól elválaszthatatlan — tevékenységének. Ebben a több évtizedes, küzdelmes munkában, fáradságot nem ismerő gondoskodásban benne volt az egész ország, az egész magyar nép szeretete, s egy kicsit mindenkinél jobban az Alföld, Szeged és vidéke, a makói hagymakertész ősök és Makó városa iránt érzett örök ragaszkodás és tenni vágyás.

Erdei Ferenc könyvének értékéből mit sem von le, mégsem hallgathatjuk el a kötet mennyiségre gazdag képanyagának kirívó gyengeségét. Annál inkább szólni kell erről, mert a sorozatban fontos tartalmi szerep jut a képmellékleteknek. Alig használhatók a bevezetőben közölt térképek, témában és felfogásban egyaránt szokványosak és ötlettelenség a fényképek, zavaróak az összevont képcímek. Nincs egyetlen portré, alig vannak jellemző képek a „szürke életből”, a mutatósabb középületek kaptak elsősorban helyet. Kár, hogy Tóth B. Lajos, a felvételek szerzője, messze lemaradt Erdei Ferenc szövegének szárnyalásától. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971.*)

SZABÓ FERENC

A SZOCIALISTA MAGYARORSZÁG FÖLFEDEZÉSE

A főnti címet olvasva sokan feltehetik a kérdést: mi szükség van negyedszázados szocialista fejlődésünk nagy vívmányainak, történelmi változásainak fölfedezésére, hisz mindnyájan cselekvő részesei s egyben élvezői vagyunk a nagy változásoknak és eredményeinek? Ez kétségtelenül igaz, más azonban részt venni valámban, és az eredményből részesedni; és megint más a megtett útra visszatekinteni, a bekövetkezett változásokat regisztrálni, s közben a kor általános kérdéseire választ keresni és adni. Az ilyen igényű fölfedezésre nagy szükségünk van, és többek között

ezért is kell minden ehhez hasonló törekvést örömmel üdvözölni. Különösen így van ez Erdei Ferenc *Város és vidéke* című, közelmúltban megjelent könyve esetében. Hisz ki vezethette volna el Szeged és a megye helyzetében végbement nagy változások szintézisét szakszerűbben, hozzáértőbben, mint a régi, Horthy-Magyarország egyik fölfedezője? Ki tudta volna jobban értékelni a népi demokratikus forradalom vívmányait, a szocialista építés mélyreható változásait, mint ő, aki egész életét és munkásságát a forradalom, a szocializmus ügyének szentelte. A mezőgazdaságban, a falusi viszonyokban, a parasztság életkörülményeiben bekövetkezett gyökeres változásokat is csak az tudja igazán értékelni és érzékelteni, aki ismerte az úri Magyarország elmaradott, feudális mezőgazdaságát.

Az új, szocialista Magyarország fölfedezése régen foglalkoztatta Erdei Ferencet. A nagy sikerű, 1937-ben megjelentetett *Futóhomok* című könyvének 1957-es kiadásához írt előszóiban erről a következőket írta: „...kérdés viszont, hogy lehet-e és szükséges-e ilyen munkát ma is folytatni? A régi tapasztalatok alapján is, mai helyzetünk követelményeihez képest is az a véleményem, hogy igen. Egető szükségünk van arra, hogy társadalmi viszonyainkat, gazdasági kérdéseinket konkrét helyi elemzéssel minél világosabban és tisztábban feltárjuk, s ennek szüksége most annál nagyobb, mert a korábbi években ezzel nagyon kevésbé törődtünk.” Természetesen szocialista viszonyaink között nem a régi falukutató munka egyszerű továbbfolytatására gondolt. A jelzett előszóban azt is hangsúlyozta, hogy egyrészt ehhez a munkához, a történeti valóság hű feltáráshoz már nem elégségesek a régi szociográfiai, főleg irodalmi eszközök, másrészt a mai kutatásnak és eredményének nem elsősorban harci eszköznek, hanem a fejlődést, a további előrehaladást elősegítőnek kell lennie. Ez utóbbi gondolat annál inkább fontos, mert még ma is születnek olyan munkák, amelyeknél nem ez a törekvés a meghatározó. Erdei Ferenc munkája — *Város és vidéke* — ebben a vonatkozásban is példát mutató.

Felszabadulásunk 25. évfordulójára számos, értékes munka jelent meg. A Város és vidéke megszületésében szintén szerepe volt legnagyobb nemzeti ünnepünk negyedszázados évfordulójának, hisz kiváló alkalom volt arra, hogy a hazánk és népünk életében végbement gyökeres változásokat, ezek rugóit és fejlődési szakaszait áttekintse a szerző. S hogy most szűkebb szülőföldjét, Csongrád megyét választotta fölfedezése területéül, ebben szubjektív indítékai mellett az alábbi tényezőknek is szerepük volt, illetve lehetett:

1. Szeged és a megye már a felszabadulás előtt is ellentmondásos képet mutatott; ami az elmaradott gazdasági és osztálystruktúráját illette, abban kétségtelenül meggyezett az országgal. Ipara fejletlen volt s az is csak tulajdonképpen Szegedre korlátozódott, falusi viszonyaira a nagymérvű földnélküliség, a nincstelenség túlsúlyra nyomta rá a bélyegét. Öröksége más vonatkozásban is ellentmondásos volt, amely a város és a megye felszabadulás utáni fejlődésére kétségtelenül hatással volt. De sem földrajzi fekvése, sem múltbeli öröksége nem tudta meggátolni a város és a megye felszabadulás utáni, különösen pedig az utóbbi évtizedben bekövetkezett gyorsuló fejlődését. Ez pedig nem megyei sajátosság, nagyjából az egész ország fejlődésére jellemző, tehát a szűkebb terület felfedezésének fontosabb tapasztalatai országosan is érvényesek, általánosíthatók. Ha a termelőerők, ezen belül is az ipar fejlődését vizsgáljuk, akkor kétségtelennek tűnik, hogy Csongrád megye vonatkozásában indokolt — többé-kevésbé országosan is — 1961-től új fejlődési szakaszról beszélni. Az ipar fejlődését mutató adatok egyértelműen bizonyítják ezt.

2. A döntő változások feltételeit az ország felszabadítása, a népi demokratikus forradalom kibontakozása és győzelme teremtetten meg. Szeged és a megye ebben a vonatkozásban is sajátos, sőt az első hetekben egyedi szerepet töltött be. Mint elsőként felszabadított területen, tulajdonképpen itt bontakozott ki és indult el győzelmes útjára a népi demokratikus forradalom. Itt kezdték meg talán a legkorábban, a felszabadítással egy időben az új élet feltételeinek a megteremtését. Több, országos jelentőségű, a forradalom menetében alapvetően kiható kezdeményezés, szervezkedés is innen indult el. Így itt bontott zászlót a forradalom vezető pártjának, az MKP-

nak a legális központi vezetése. Szegeden nyert végleges megfogalmazást s került nyilvánosságra a lerombolt ország újjáépítését és felemelkedését tartalmazó kommunista program, amely az ugyancsak Szegeden szerveződött nemzeti összefogás testületének, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak a programjává vált. Ezen a területen jöttek létre szintén nagy gyorsasággal a különböző népmozgalmi testületek, így többek között az üzemi bizottságok is. A Front első lapja — a *Délmagyarország* — is innen mozgósította a demokratikus erőket az ország újjáépítésére. Ezt a pozitív szerepet a megye nem tölthette volna be csak területi elhelyezkedése alapján, jelentősen közrejátszott ebben az is, hogy itt viszonylag erős forradalmi hagyományok voltak. A forradalom erőinek gyors megszerveződésében, a pozitív kezdeményezésekben ezért járhattak élen e terület kommunistái. Ismert az is, hogy a *Város és vidéke* című könyv szerzője cselekvő részese és egyik vezető egyénisége volt a népi demokratikus átalakulásnak. A mondtak mellett ennek is szerepe lehetett a vizsgálandó terület kiválasztásában.

3. A népi demokratikus forradalom győzelme után, a szocializmus építésének 1948—1956 közötti éveiben, e terület elsősorban ugyancsak földrajzi fekvése miatt az országostól jelentősen eltérően fejlődött. Ismert meggondolások következtében lényegileg kimaradt az iparosítás első hullámából. Ezt a tárgyalt könyvben bőven szereplő statisztikai adatok jól mutatják. Többek között ezért is szembeötlő a nagy változás, a fölgyorsult fejlődési ütem a harmadik periódusban, 1961 után. A helyi sajátosságok mellett, sőt azokból itt is lehet az általánosra, az országosra következtetéseket levonni. Ezt meg is teszi a szerző, ami szintén arra enged következtetni, hogy a vizsgált terület kiválasztásában ez is számításba jött.

Visszatérve ahhoz a gondolathoz, hogy lehet-e és kell-e a mai Magyarországot „fölfedezni”, erre — úgy véljük — a könyv egyértelmű igennel válaszol. A szerző szándékai és következtetései világosan bizonyítják ezt. Elég ezzel kapcsolatban arra utalnunk, amit a monográfia hatalmas tényanyag alapján általánosíthatóan dokumentál: ha nem is volt ellentmondásoktól mentes a szocialista Magyarország megteremtésének negyedszázada, a szocializmus építése mégis „...az ország minden darabján gyökeres és az élet minden területére kiterjedő átalakulás, *teljes korszakváltás ment végbe*. Szeged és vidéke mai képe azt mutatja, hogy nincs »fehér folt«: minden város, falu és tanyavidék élete gyökeresen megváltozott, csak éppen nagyfokú változatosság van abban, hogy milyen fokig és konkrétan milyen jelleggel.” Rendkívül lényeges annak föltárása és bizonyítása, hogy ez a gyökeres átalakulás a munkásosztály és forradalmi pártja vezetésével ment végbe. Ez annál inkább figyelemre méltóbb, mert mint ismeretes, a szerzőt is a történelem menete, a konkrét tapasztalatok győzték meg erről. Jogosan teszi ezzel kapcsolatban szóvá a szerző, hogy a munkásosztályról való ismereteinket feltétlen bővíteni kell. Valóban elgondolkoztató, hogy miért vannak még ma is viszonylag nagyobb és pontosabb ismereteink a parasztságról, mint a munkásosztályról. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy néhány éve jelentősen előrehaladtak azok a kutatások, amelyek a munkásság fejlődésével, élet- és munkakörülményeivel függnek össze.

Az ipar viharos gyorsaságú fejlődése mellett a másik jellegzetessége területünknek és országunknak a mezőgazdaság szocialista átszervezése. Érthető, hogy a könyvben nagy hangsúlyt kap ennek a kérdésnek a vizsgálata, hiszen a terület régi, de mai struktúrája is indokolja ezt. A két agrárforradalom — az 1945-ös földosztás és a mezőgazdaság szocialista átszervezése — gyökeres változásokat hozó következményeit sokoldalúan tárgyalja a könyv. Nagyon meggyőzően, szakszerű tudományossággal és vonzóan mutatja be a szocialista nagyüzemi gazdálkodás előnyeit, a közösségi és egyéni érdekek harmóniáját. Itt is még egy-egy termelősövetkezet vizsgálata esetében is érzékeltetni lehet az általánost, az ország egészére jellemzőt. Ugyanakkor képet kapunk a korszerű vezetési elvekről, azok jelentőségéről is.

Említettük már, hogy a szocializmus építése, a döntő változások bekövetkezése nem volt ellentmondásoktól mentes. S az is természetes, hogy ennek nemcsak, sőt nem is elsősorban szubjektív okai voltak. Az új, szocialista társadalmi viszonyok meg-

teremtése nem szakítható el a régebbi, örökölt viszonyoktól. A mi országunk esetében ez az örökség, az a bázis, amelyben a szocialista társadalom felépítését véghez kellett vinni, rendkívül fejletlen, elmaradott volt. Ez is növelte a szocialista építés nehézségét, a megoldandó feladatok nagyságát. Többek között ennek is szerepe volt abban, hogy az alapvető változások nem következhettek be egyik napról a másikra. A tapasztalatok valóban azt bizonyítják, „... hogy a *mélyreható társadalmi változások végbemenéséhez, illetőleg új intézmények meggyökeresedéséhez és funkcionálásuk kibontakozásához hosszabb időre van szükség.*” Mindenesetre ezt az időszakot a munkásosztály vezető szerepének érvényesülése, a szocializmus építését irányító párt helyes politikája jelentékenyen lerövidítheti. Ezt mutatja a mezőgazdaság szocialista átszervezésének immár történelmi tapasztalata is.

A *Város és vidéke* iskolapéldája annak is, hogy hogyan lehet és kell a mai, szocialista Magyarországot fölfedezni. Látszólag ez sokszorosan könnyebb feladat, mint a Horthy-Magyarország fölfedezése. Hogy mennyire nem így van, annak igazolására elég, ha csupán az alábbiakat említjük meg: a két világháború közötti Magyarország nagyfokú elmaradottsága, igazságtalanságai, a dolgozó tömegek nyomora, a társadalom kibékíthetetlen ellentétei stb. szembetűnőek voltak. Ezeknek a föltárása nem okozott különösebb gondot, egyszerű eszközökkel és módszerekkel viszonylag hű tükörcépét lehetett adni az akkori viszonyoknak. De annak megállapításához sem kellett komplex elemzés, hogy a fejlődés könyörtelenül fölszámolja ezeket a tarthatatlan állapotokat. Alapjában más a helyzet a mai állapotok, viszonyok elemzésénél. Az igaz, hogy ma is szembetűnőek a változások, de ezek mozgatóinak felszínre hozása, a megtett út nehézségeinek, nem egy esetben buktatóinak ábrázolása, az elért eredmények értékelése, a további sikerek elősegítése már összetettebb, hasonlíthatatlanul nehezebb, mint az előbbi feladat. Ez utóbbi esetben nem elég a főnálló állapotok regisztrálása, szükséges a további előrelépéshez való hozzájárulás is. A tárgyalt könyv ebben a vonatkozásban is úttörő jelentőségű. Igazolja ezt a megállapítást többek között az is, ahogyan a szerző Szegedet és vonzási körzetét értékeli. Föltétlen a valóságnak megfelelő a könyvnek az a következtetése, miszerint Szeged vonzása nem csupán a megyére terjed ki, hanem nagyobb területre is, ebből eredően „regionális szerepkörű” város. A jövő közigazgatási beosztása minden bizonnyal igazolni fogja ezt. Megszívlelendő az a javaslat is, hogy a területi igazgatási kérdéseket, reformokat nem egyedül a hivatali apparátusnak kell eldönteni, az intézkedés előtt ki kell kérni — alkalmazva a demokratikus centralizmus szocialista elvét! — a lakosság véleményét. A sok más pozitív, előremutató javaslat mellett megemlíthetők még a nagymérvű munkásvándorlás megállításával kapcsolatos elképzelések is. A kérdés további részletezése nélkül is állíthatjuk: *e könyv érdeme, hogy nemcsak regisztrálja a bekövetkezett nagy változásokat, de a legfontosabb teendők körvonalait is megjelöli.* A szocialista Magyarország fölfedezése hálás feladata a kutatónak: az ország gyors fejlődésének, a dolgozók munka- és életkörülményei javulásának regisztrálása, a további fejlődés körvonalainak megjelölése csak örömmel és meglelégedéssel töltheti el a „fölfedezőket”. Különösen így van ez azok esetében, akik egész munkásságukat és életüket ennek a nemes cél elérésének szolgálatába állították.

RÁCZ JÁNOS